

Leder utbildning till utveckling?

- En studie av ett kompetensutvecklingsprojekt i Södermanlands län, landsbygdsprogrammet 2007-2013

Does education lead to development?

- A study of a competence development project in Södermanlands County, rural development program 2007-2013

Rickard Gustafsson

Leder utbildning till utveckling?

Does education lead to development?

Rickard Gustafsson

Handledare: Patrik Cras, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land

Examinator: Kjell Hansen, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: Avancerad nivå, A1E

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0757

Program/utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2014

Omslagsbild: Rickard Gustafsson

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Kompetensutveckling, biogas, effekter, lantbrukare

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Landsbygdsdepartementet har för landsbygdsprogramet 2007-2013 pekat på vikten av kompetensutveckling bland landsbygdens näringsliv för att det ska utvecklas. Kompetensutvecklingsprojekt är viktiga för att företagen ska stå rustade inför hårdnande konkurrens och för att förbättra sina varor och tjänster. Därför har det varit viktigt att göra en fallstudie för att visa vad satsningen har resulterat i.

Med utgångspunkt i den fenomenologiska teorin har jag genomfört djupintervjuer i syfte att söka svar på vad kompetensutvecklingsprojektet ”Lantbrukaren som biogasproducent i Nyköpings kommun?” har resulterat i för utfall och effekter inom ramen för landsbygdsprogrammet 2007-2013.

Efter att ha träffat och intervjuat fem stycken deltagare från kompetensutvecklingsprojektet ”Lantbrukaren som biogasproducent i Nyköpings kommun?” har jag utifrån Kirkpatrick's analysmodell behandlat materialet. Genom analysmodellen har jag gjort en åtskillnad mellan fyra olika effekt- och resultatnivåer för att kunna beskriva och analysera vilket utfall och vilka effekter projektet givit upphov till på individ- och verksamhetsnivå. Åtskillnaden mellan de fyra olika effektnivåerna baseras på: deltagarnas attityder och värderingar till utbildningen, förändringar av attityder och värderingar, kunskap att utföra nya arbetsuppgifter och effekter på verksamhetsnivå. För att skapa en förståelse till varför effekter och utfall uppstår har det även varit viktigt att belysa några av de omvärldsfaktorer som påverkar resultatet efter

kompetensutbildningen. Utifrån den genomförda utbildningen och informanternas syn på vad som behövs för att fortsätta utvecklas har det även gått att säga något om kommande behov av kompetensutveckling, vilket bland annat kan vara intressant inför nästa programperiod för landsbygdsprogrammet.

Det studerade kompetensutvecklingsprojektet erhöll cirka 53 000 kronor i projektstöd. Denna relativt blygsamma summa möjliggjorde och skapade en nödvändig mötesplats för Nyköpings lantbrukare att komma samman och skaffa sig kunskap om ett ämnesområde som de hade gemensamt intresse av. Efter att utbildningen avslutas kom fem av deltagarna att planera för en storskalig produktionsanläggning till en kostnad av 60 miljoner kronor. Anläggningen förväntas generera arbetstillfällen på landsbygden.

Utöver den planerade anläggningen har lantbrukarna dessutom upplevt positiva effekter på såväl individ- som verksamhetsnivå genom att de är mer positivt inställda till ny teknik och att deras intresse för att jobba miljövänligt stärkts.

Nyckelord: Kompetensutveckling, biogas, effekter och lantbrukare

Abstract

The Ministry for Rural Affairs for the rural program period 2007-2013 indicated the importance of competence development among the rural economy in order to develop it. Competence projects are important for companies to be preparing for the intensified competition and to improve its products and services. Therefore, it was important to do a case study to pinpoint what these efforts have resulted in.

I have conducted interviews based on phenomenological theory in order to find out what results the competence development project "The farmer as biogas producer in Nyköpings county?" has had in terms of outcomes and impacts in the 2007-2013 program period.

Through interviews with five participants from competence development project "The farmer as biogas producer in Nyköping county?" I have discussed how Ellström argues about Kirkpatrick's distinction between four different levels of power and performance. With these I have been able to describe what outcomes and effects the project has led to on individual- and on occupation level. The difference between the four levels of power are based on: the participants attitudes and values regarding education, changes in attitudes and values, knowledge to perform new tasks and effects on occupation level. To create an understanding of why the effects and outcomes occur, it was important to highlight the external factors that affect the result of a competence education. Based on the completed courses and the informants' thoughts about what is needed to develop,

it is possible to say something about future needs in competence education for the next program period.

The observed competence development project received about 53 000 SEK in project support. This relatively modest sum of money made it possible to create a necessary venue for Nyköping farmers to come together and gain knowledge about a topic that they had common interest in. As the courses were ended, five of the participants started planning for a large scale manufacturing plant at a cost of SEK 60 000 000. The plant is expected to generate jobs in rural areas.

In addition to the planned facility the farmers also has experienced positive effects on both the individual level and the level of activity, they are now more positive to new technologies and their interest in working environmentally friendly has strengthened.

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställningar	4
1.2 Teori	5
1.2.1 Mätande av effekter	5
1.3 Avgränsning	9
2 Metod	10
2.1 Kvalitativa och kvantitativa data	10
2.2 Intervjumetod	11
2.4 Val av intervjupersoner	13
2.3 Etik	19
3 Kompetensutveckling i Södermanlands län	15
3.1 Strategier för kompetensutveckling	15
3.2 Lantbrukaren som biogasproducent i Nyköpings kommun?	17
4 Utfall, effekt- och resultatnivåer	20
4.1 Utfall	20
4.2 Nivå ett; deltagarnas attityder och värdering till utbildningen	23
4.3 Nivå två; förändringar av attityder och förvärvade kunskaper	25
4.4 Nivå tre; kunskap att utföra nya arbetsuppgifter	28
4.5 Nivå fyra; effekter på verksamhetsnivå	29
4.5.1 Potentiella ekonomiska effekter	29
4.5.2 Symboliska effekter	31
4.5.3 Organisatoriska effekter	33
4.6 Påverkande faktorer	35
4.6.1 Överklagandeprocessen	40
5 Behov inför kommande programperiod	42
6 Slutreflektion	45
6.1 Effekter på individnivå	47
6.2 Effekter på verksamhetsnivå	49
Källor och litteratur	52

1 Inledning

Södermanland är ett landskap format och präglat av dess många herresäten och slott, området beskrivs som herrgårdslandskapet framför andra. De gamla by- och ägarstrukturena återspeglas idag på landsbygden genom stora brukningsenheter och gamla arrendegårdar utspridda i landskapet. I Selma Lagerlöfs bok ” Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige” beskrivs Södermanland som den ”*den sköna lustgården*”, något som står sig väl än idag tack vare de många sjöarna, Sörmlandskusten och det av historien präglade landskapet.

Många av länets städer upplever idag en expansiv fas med inflyttning från i huvudsak Stockholm och det vädras optimism bland kommuners beslutsfattare. Samtidigt uppvisar lands- och glesbygden generellt en befolkningsminskning. Ett minskat underlag för samhällsservice skapar osäkerhet kring landsbygdens existens och minskar dess attraktivitet för företagande. När landsbygds- och lantbruksföretagande upphör och antalet fast boende minskar finns risken för att service försvinner. Det finns också risk att landskapet växer igen och detta kan resultera i att viktiga värden går förlorade.

För att stävja den nedåtgående trenden på landsbygden värnar den svenska och europeiska landsbygdspolitiken de öppna landskapen och landsbygdsföretagarna genom stödåtgärder. Stöden består av såväl ekonomisk karaktär som av kompetenshöjande insatser för landsbygdens aktörer. Att landskapen hålls öppna och att landsbygden upplevs som attraktiv är viktigt för att förhindra avfolkning vilket därigenom kan främja ett ökat företagande.

Landsbyggsdepartementet har för programperioden 2007-2013 pekat på vikten av kompetensutveckling bland landsbygdens näringsliv. Departementet argumenterar för att kompetensutveckling är viktigt för att underlätta företagens anpassning till de förändringar som ständigt sker i omgivningarna. Kunskapshöjande åtgärder behövs för att få en förhöjd kvalitet i produktionen av varor och tjänster liksom för att stärka företagens utveckling och konkurrenskraft. Det är således viktigt för att nå landsbygdsutveckling och framgång (Landsbyggsdepartementet 2012).

Liknade slutsatser för näringslivet generellt sett kommer Globaliseringsrådet fram till i sin slutrapport 2009 där de framhåller vikten av att företagens förmåga att attrahera, tillvarata och utveckla kompetens är avgörande för att Sverige skall behålla sin position som en kunskapsnation (Globaliseringsrådet 2009). Globaliseringsrådet tillsattes 2006 på uppdrag av regeringen för att analysera och komma med förslag kring hur Sverige skall kunna göra sig gällande i en allt mer globaliserad värld med hård konkurrens. Detta visar på att behovet av kompetensutveckling inte bara berör landsbygdens aktörer och företagare utan att det är en central och viktig fråga för många olika branscher och således är viktig för Sverige i helhet.

Länsstyrelserna runt om i landet är den myndighet som på uppdrag av Jordbruksverket och Landsbyggsdepartementet skall implementera uppdraget att genomföra eller beställa och handlägga ansökta kompetensutvecklingsprojekt för programperioden 2007-2013. Länsstyrelsen i Södermanlands län framhåller i sin genomförandestrategi att när nya verksamheter ska utvecklas framåt fyller kompetensutvecklande åtgärder ett viktigt ändamål

(Länsstyrelsen 2013). Kompetensutvecklingsåtgärderna syftar delvis till att höja verkningsgraden hos övriga åtgärder inom respektive axel, varför de blir viktiga för att nå målen inom den fastslagna landsbygdsstrategin för programperioden 2007-2013. Landsbygdsprogrammet är uppbyggt på fyra olika områden som kallas axlar vars mål och inriktning är likadana för de europeiska medlemsstaterna. Programmet finansieras både från EU-budgeten och nationellt och den omfattar totalt cirka 36 miljarder kronor, eller drygt 5 miljarder kronor per år för programperioden 2007-2013.

Länsstyrelsen i Södermanland har för avsikt att driva kompetensutvecklande projekt genom en rad olika aktiviteter. Det kan handla om såväl gruppaktiviteter som fältstudier och enskild rådgivning för att nå uppsatta mål inom landsbygdsprogrammet. Stöd lämnas för kompetensutveckling, information och kunskapsspridning i enlighet med axel ett och tre i landsbygdsprogrammet (Länsstyrelsen 2013).

Intressant för all den kompetensutveckling som genomförs inom ramen för landsbygdsprogrammet 2007-2013 är om den på ett positivt sätt kan fungera för att stärka förutsättningarna för de som bor och verkar på den svenska landsbygden. Det är också av intresse om genomförda projekt kan säga något om de kommande behoven inom kompetensutveckling. Om kompetensutveckling leder till satsningar hos de som verkar på landsbygden kan den visa sig vara viktig inte bara för landsbygden utan Sverige som helhet.

Då är det alltså av stor vikt att kunskap placeras högt på dagordningen och nog kan det vara som globaliseringsrådet resonerar i sin

slutrapport att kunskap är den i vår tid viktigaste produktionsfaktorn (Globaliseringsrådet 2009).

Detta examensarbete kommer att fylla en viktig funktion genom att den ger en djupare förståelse för effekterna av ett kompetensutvecklingsprojekt. Den kommer att utgöra ett komplement till den mer översiktliga utvärdering som Jordbruksverket genomförde och som svarar för en bredare undersökning av deltagares attityder och upplevelser till att deltagit i kompetenshöjande insatser (Jordbruksverket 2010). Det knappa underlaget om kompetensutveckling som halvtidsutvärderingen av landsbygdsprogrammet 2007-2013 svarar för gör att en utvärdering av ett kompetensutvecklingsprojekt är viktigt för att svara på vilka effekter som det ger upphov till (SLU 2010).

1.1 Syfte och frågeställningar

Arbetet syftar till att söka svar på vad ett kompetensutvecklingsprojekt för programperioden 2007-2013 i Södermanlands län haft för utfall och vilka effekter som uppstått på såväl individ- som verksamhetsnivå efter avslutad utbildning. Med utgångspunkt i detta hoppas jag också kunna peka på vilka de kommande behoven är inom kompetensutveckling utifrån lantbrukarnas upplevda situation och efterfrågade behov.

Frågeställningen för arbetet blir således följande:

- Vad har kompetensutvecklingsprojektet ”Lantbrukaren som biogasproducent i Nyköpings kommun?” resulterat i för utfall?

- Vilka effekter har uppstått på individ- och verksamhetsnivå som ett resultat av deltagandet i kompetensutvecklingsprojektet?

- Vilka faktorer upplever deltagarna att de har att förhålla sig till för att utbildningen skall kunna resultera i utfall och effekter?

- Vilka är de kommande behoven inom kompetensutveckling inför nästa programperiod utifrån lantbrukarnas perspektiv?

Utifrån ovanstående frågeställningen har jag intervjuat fem stycken deltagare i kompetensutvecklingsprojektet ”Lantbrukaren som biogasproducent i Nyköpings kommun?”.

1.2 Teori

Intervjuerna för uppsatsen genomfördes med utgångspunkt i den fenomenologiska filosofin. Att använda fenomenologi som stöd för intervjuerna och analysen av materialet innebär att jag sökt en förklaring till hur informanterna upplever sin levda vardagsvärld utifrån dennes egna perspektiv och syn på händelser (Kvale och Brinkmann 2009). Att i arbetet ta fasta på informantens upplevelse kring ett ämne ger möjlighet till att söka en djupare förståelse till varför vissa handlingar ägt rum och vilka omgivande faktorer som inverkar på dem. Det är utifrån fenomenologiska perspektiv som den halvstrukturerade livsvärldsintervjun är utvecklad.

1.2.1 Mätande av effekter

Jag har valt att undersöka effekterna av kompetensutveckling utifrån hur Donald Kirkpatrick argumenterar för hur effekter utav

kompetensutveckling kan mätas och definieras. Valet av analysmodell grundar sig i att jag efter genomläsning av olika utvärderingsmetodik fann att den lämpade sig för materialet och frågeställningen. Kirkpatrick föreslog att det går att mäta effekter av utbildning och kompetensutveckling genom att göra en indelning som bygger på en åtskillnad mellan fyra olika effekt- och resultatnivåer (Ellström 2010). Denna teoretiska modell används i uppsatsen som ett analysverktyg för att tolka effekterna utifrån det insamlade materialet. Åtskillnaden mellan de fyra effekt- och resultatnivåerna baseras på:

1. Deltagares attityder till och värdering av till exempel en utbildning och dess resultat;
2. Effekter på individnivå i form av förvärvade kunskaper eller färdigheter, men även i form av till exempel förändrade attityder. Det kan innebära vilken inställning individen till exempel har till att använda ny teknik eller odlingsmetod;
3. Effekter av att individen blir bättre på att utföra vissa typer av arbetsuppgifter;
4. Effekter i form av förbättrade prestationer på verksamhetsnivå genom till exempel förbättrad ekonomi eller motivation (Ellström: 36).

Professor i pedagogik, Per-Erik Ellström, argumenterar utifrån Kirkpatrick's ansatser för att relationerna mellan dessa fyra olika nivåer är komplexa och att resultat liksom effekter i varierande grad integrerar och samspelar med varandra (Ellström 2010). Ett positivt resultat på en utav de fyra nivåerna behöver nödvändigtvis inte innebära att en annan eller övriga presenterar ett positivt resultat. Bara för att en individ upplevt en utbildning som rolig att delta i så

behöver den nödvändigtvis inte tillägnat sig någon högre grad av ny kunskap och naturligtvis även tvärtom. Av de fyra effekt- och resultatnivåerna förefaller det sig vara lättast att mäta positiva resultat i den första nivån i motsats till den andra samtidigt som det är svårare att uppnå effekter på de två sista nivåerna. Det ska därför inte ses som självklart att om det föreligger effekter på någon av de två lägre nivåerna att de går att finna hos de högre eller omvänt.

Anledningen till att det på individnivå är lättare att uppnå positiva effekter är att effekterna lättare kommer till uttryck och åskådliggörs genom att individerna har förändrat sina attityder och inställning snarare än genom nya arbetsmetoder i företagets verksamhet. Begreppet effekt definieras av Ellström som förändring hos en individ, grupp av individer och/eller en verksamhet som en följd av deltagande i någon form av kompetensutvecklingsprojekt (Ellström 2010). Effekter kan uppträda på både kort och lång sikt. De effekter som undersöks i kompetensutvecklingsprojektet ”Lantbrukaren som biogasproducent i Nyköpings kommun?” får ses som långsiktiga eftersom att mer än två år har löpt sedan projektet avslutades.

Den första utav effektnivåerna är ganska enkel till sin karaktär och handlar om hur den deltagande individen har upplevt att det varit att medverka i ett kompetensutvecklingsprojekt. Det kan handla om vilken attityd personen hade inför att medverka i projektet liksom vilken helhetsbild av projektet som individen hade när det avslutats. Det kan ge en föräning till om personen har anammat och förvärvat kunskap, vilket kan bidra till positiva effekter på kommande nivå.

Den andra av de fyra effektnivåerna kan uppvisa positiva effekter efter ett kompetensutvecklingsprojekt genom att den deltagande individen har fått ett ökat intresse och motivation till att lära sig nytt och tillägnat sig nya kunskaper. Positiva effekter hos deltagarna i form av ökad kompetens behöver inte betyda att det automatiskt uppstår positiva effekter på verksamhetsnivå. För att positiva effekter på individnivå skall kunna omsättas till positiva effekter på verksamhetsnivå krävs det ofta förändringar i organisationen på företaget. Dessa organisatoriska förändringar tjänar då till som ett hjälpmedel för att utrymme och möjlighet skall ges för att den nya kunskapen skall kunna omsättas i det dagliga arbetet.

Tredje effektnivån handlar om att mäta eventuella positiva effekter genom att den deltagande individen har kunnat omsätta de inhämtade kunskaperna till praktiska erfarenheter inom sitt område.

Fjärde effektnivån handlar om effekter på verksamhetsnivå och här ryms tre olika varianter av effekter. De tre olika varianterna av effekter är ekonomiska effekter, symboliska effekter och effekter i form av organisatoriskt lärande. De ekonomiska effekterna handlar om att kompetensutvecklingsprojektet har resulterat i att företaget kunnat behålla personal, kunder och/eller förbättrat produktkvaliteten. Symboliska effekter kan vara av såväl inåt- som utåtgående karaktär. Med inåtgående symboliska effekter menas bland annat ökad motivation och stämning bland företagetets personal. De utåtgående symboliska effekterna kan bland annat handla om att erhålla ett ökat förtroende från kunder, även kallat goodwill. Ett ökat förtroende handlar inte bara om att rikta sig emot kunder utan kan även göras i syfte för att vinna goodwill hos myndigheter och

beslutsfattare. Effekter i form av organisatoriskt lärande handlar om att företaget i fråga har börjat verka mer långsiktigt i förhållande till utvecklingsfrågor. Detta innebär att företaget skapat bättre förutsättningar för framtida satsningar på kompetensutveckling och utbildning.

1.3 Avgränsning

I detta arbete valde jag att i ett första steg enbart studera de kompetensutvecklingsprojekt som ryms inom Södermanlands länsstyrelses egna projekt. Med egna projekt menas att de ryms inom länets geografiska område och att länsstyrelsen i Södermanland hanterar ärendet. De länsöverskridande projekten valde jag att exkludera för att få ett mindre antal projekt att hantera under arbetsprocessen att välja ut ett intressant kompetensutvecklingsprojekt.

I arbetsprocessen att finna ett lämpligt projekt att studera gick jag översiktligt igenom ett flertal olika kompetensutvecklingsprojekt som länsstyrelsen hade hand om med avseende på när i tiden det genomfördes, vilken budget projektet hade, antalet deltagare, syfte och geografiska placering. Projektet skulle inte ligga alltför långt borta i tiden för att vara aktuellt eftersom individer tenderar till att vara mindre intresserade att ställa upp på intervjuer när de glömt bort mycket av det som de gjorde. Jag ville dessutom att projektet rent geografisk skulle ligga bra till utifrån de ekonomiska ramar som jag hade att röra mig med. Tilltalade var de projekt som hade ett deltagarantal mellan fem och tio personer för att kunna utgöra ett bra undersökningsmaterial.

Det kompetensutvecklingsprojekt som jag valde och som ligger till grund för arbetet baserades på att jag skulle uppleva själva projektet som intressant men framför allt att det skulle kunna vara forskningsbart. ”Lantbrukaren som biogasproducent i Nyköping?” är det kompetensutvecklingsprojektet som jag valde att gå vidare med i arbetet för att se om kompetensutvecklingssatsningar resulterar i några positiva effekter för landsbygden och företagandet på landsbygden. Projektet valdes därför att det hade ett lagom stort antal deltagare, 12 stycken, och för att det skulle kunna ses som ett samverkansprojekt mellan olika lantbrukare för att starta en ny variant av verksamhet. Att bidra till en förhöjd kompetensnivå kring biogasproduktion ligger helt i linje med axel ett och dess mål fyra; att begränsa klimatpåverkan.

För att kunna svara på frågeställningen har det varit viktigt att mer i detalj undersöka vad kompetensutvecklingsprojekten resulterat i. Det har handlat om att undersöka eventuella effekter på såväl individ- som företagsnivå för att få fram information som kan svara på frågeställningen.

2 Metod

2.1 Kvalitativa och kvantitativa data

I arbetet med att undersöka effekterna och utfallet av projektet har jag huvudsakligen använt mig av intervjuer som metod. Att använda kvalitativa metodverktyg för att erhålla information från informanter ger i jämförelse med kvantitativa metodverktyg fördelen att det går att ta hänsyn till utmärkande händelser och detaljer från informanten. Dessa utmärkande händelser och detaljer kan sedan tillägnas en större vikt i materialet genom att det går att få fram mer utförlig information

kring bakomliggande orsaker till varför de äger rum (Kvale och Brinkmann 2009).

De kvantitativa data som använts för arbetet har hämtats ifrån Jordbruksverkets databas, LB, för att söka svar på budget, inriktning och inom vilken axel projekt ägt rum. Databasen har använts för att skapa en tydlig överblick för hur många projekt som genomförts inom respektive åtgärd liksom den ekonomiska storleksfördelningen. Denna översiktliga information har varit ett viktigt komplement för att kunna avgränsa arbetet.

2.2 Intervjumetod

I min uppsats är jag intresserad av att få projektdeltagarnas syn på hur det varit att medverka i ett kompetensutvecklingsprojekt och vad det resulterat i. Det har varit av intresse att ta reda på hur de upplevt att deltagandet påverkat kunskapsnivån kring ämnet och upplevelsen av den. Samtidigt har det varit intressant att ta reda på om viljan till att satsa inom det ämnesområde som de tillgodogjort sig utbildning inom har förändrats. För att söka svar på min frågeställning använde jag mig av intervjuer som metod vilken kompletterades med information från projektets akt hos Södermanlands länsstyrelse.

Genom att använda den halvstrukturerade livsvärldsintervjun går det att hitta olika mönster i intervjupersonens livsvärld genom dennes upplevelser och erfarenheter. Att använda den halvstrukturerade livsvärldsintervjun som metod innebär att försöka få en bild av intervjupersonens livsvärld i syftet att besvara frågeställningen för arbetet. Den halvstrukturerade livsvärldsintervjun kan liknas vid ett

vardagssamtal men som metod för ett examensarbete har den ett syfte.

Med stöd av en intervjuguide har jag genomfört intervjuerna med de olika informanterna. Guiden har fokuserat på olika teman som har varit av relevans för arbetet med idéer och uppslag till olika frågor. I min intervjuguide har de olika temana fokuserat på vad kompetensutvecklingsprojektet har tillfört verksamheten, om det haft betydelse för eventuella satsningar, om den höjt kompetensen och tillfört nya kunskaper liksom om den varit lättillgänglig. Guiden har vidare fokuserat på hur deltagarna av kompetensutvecklingsprojektet upplevt att genomförandets utformning varit liksom deras attityder och värderingar till utbildningen.

Intervjuerna spelades in för att jag skulle kunna fokusera på att hålla ett flyt i samtalet istället för att kontinuerligt föra anteckningar som riskerar att störa den naturliga rytmen i samtalet. Efter att intervjuerna avslutats och jag lämnat platsen har jag fört korta anteckningar kring hur jag upplevt att sinnesstämningen för intervjun varierat utefter olika teman. Ytterligare en fördel med att spela in intervjun istället för att använda anteckningar är att det mer ordagrant går att återge fullständiga meningar som citat i arbetet. Inspelningen ger dessutom möjlighet till att flera gånger analysera materialet och ständigt ges nya infallsvinklar kring hur materialet kan tolkas (Fägerborg 2011).

Materialet som jag erhållit från samtliga intervjuer har sammanfattats och de delar som varit särskilt intressanta har jag transkriberat för att i

arbetet kunna återge som citat. Därefter har materialet bland annat kategoriserats utifrån de fyra olika effekt- och resultatnivåerna.

Det finns en risk med att använda intervjuer som metod och det är att intervjupersonen överdriver nyttan med stödet för att det ska återkomma och finnas kvar för att inte avlägsnas ur stödprogrammet om det anses vara betydelselöst. Intervjupersonen ser långsiktigt och vill inte att allmänheten skall få en negativ bild av landsbygdsprogrammets stöd som kan hindra framtida satsningar inom näringen. Det finns dessutom som alltid med människan en risk för att de egna handlingarna förstoras upp utan att det finns någon egentlig strategi bakom det handlandet. Det är viktigt vid intervjuerna med deltagarna av projektet att söka en helhetsbild med fördjupande delar för att se bakom de potentiella riskerna med att använda intervjuer som metodverktyg. Det handlar om att kontinuerligt följa upp svaren med nya frågor för att spegla dem ur olika perspektiv. Därigenom går det att få en ökad förståelse för vad som skett och i vilken omfattning.

2.4 Val av intervjupersoner

Fem personer som varit delaktiga i projektet ”Lantbrukaren som biogasproducent i Nyköpings kommun?” har intervjuats för att samla in material till studien. Att intervju dessa aktörer motiveras genom deras deltagande i projektet och för att söka svar på vilka effekter och utfall som det valda kompetensutvecklingsprojektet inom landsbygdsprogrammet 2007-2013 uppnått för företagare på landsbygden.

Informanterna valdes slumpmässigt ut till arbetet och totalt kontaktades åtta av projektets deltagare. Av dessa åtta informanter var det fem som var intresserade av att ställa upp på intervjuer.

För att hitta vilka individer eller företag som deltagit i kompetensutvecklingsprojektet har jordbruksverkets databas *Kompis* använts liksom deltagarlistor över vilka som varit närvarande vid utbildningsträffarna i akt 2009-6698 för projektet.

2.3 Etik

I arbetet med att skriva en uppsats och forska inom ett område skall de etiska värdena beaktas. Det handlar om att uppfylla en rad olika parameterar för att arbetet skall ha visat god etisk forskningssed. Inför mina intervjuer har jag varit tydlig med att förklara vad syftet med intervjun är och vad det insamlade materialet skall användas till liksom att det i viss mån sker i samarbete med länsstyrelsen i Södermanland. Genom att tala om varför jag vill intervjua informanterna och för vilka jag gör det, informeras de om i vilket sammanhang de deltar (Pripp 2011, Teorell och Svensson 2007).

Informanterna som jag intervjuat kommer att behandlas i enlighet med konfidentialitetskravet vilket innebär att de kommer att återges med fiktiva namn i arbetet, vilket de informerats om innan intervjuerna påbörjats. Att ge informanterna fiktiva namn handlar om att skydda dem från eventuell skada, förödmjukelse eller kränkning liksom att underlätta skrivprocessen genom att inte blanda ihop olika citat kopplat till olika informanter.(Pripp 2011).

3 Kompetensutveckling i Södermanlands län

Länsstyrelsen i Södermanlands län lämnar stöd för kompetensutvecklande projekt liksom kunskapsspridning och information för axel ett och tre inom landsbygdsprogrammet för programperioden 2007-2013. Med stöd av förordningen SFS 2007:481 6kap. 6§ ges kompetensutvecklingsåtgärder som stärker möjligheterna för företagsutveckling, sysselsättning och lokal utveckling på landsbygden större vikt. Vid prioriteringar mellan olika projekt avser länsstyrelsen att göra en avvägning med hänsyn till att projektets kostnadseffektivitet vägs mot den förväntade måluppfyllelsen. (Länsstyrelsen 2013).

Länsstyrelsen har i sin genomförandestrategi för programperioden antagit en prioriteringsordning för hur kompetensutvecklingsprojekten skall ordnas. Efterfrågan hos de tilltänka aktörerna har vigts särskild stor hänsyn vid val och prioritering av olika kompetensutvecklingsprojekt mellan och inom axlarna (Länsstyrelsen 2013).

3.1 Strategier för kompetensutveckling

Målet med de kompetensutvecklingsprojekt som ligger till grund för att nå målen inom axel ett handlar om att förbättra miljön och landskapet liksom att gynna företagsutveckling för att stimulera utveckling av befintliga och nya produkter liksom verksamheter. Ytterligare ett mål i genomförandestrategin som ligger i linje med landsbygdsdepartementets mål för landsbygdsprogrammet handlar om att underlätta och satsa på kunskapsöverföring från och

information om forsknings- och utvecklingsarbete inom aktuella områden (Länsstyrelsen 2013).

Stöd till kompetensutvecklingsprojekt inom axel ett lämnas till personer som driver jordbruk, skogsbruk och förädling. Stöd utgår även till aktörer som anordnar kompetensutvecklingsinsatser till stödberättigade aktörer inom axel ett. Totalt omfattar åtgärderna inom axel ett cirka 5,8 miljarder kronor (Regeringen 2013).

Målområdena för landsbygdsprogrammet inom axel ett är som följer:

1. Ett rikt odlingslandskap
2. Ingen övergödning
3. Giftfri miljö
4. Begränsad klimatpåverkan
5. Ekologisk produktion
6. Djurens välfärd
8. Företagsutveckling inom de gröna näringarna
11. Tvärvillkor.

Prioriterade områden för enskild rådgivning är målområde ett, två och fem där Greppa näringen, åtagandeplaner för betesmarker och slåtterängar, omläggning till ekologisk produktion och gårdsanpassade planer för våtmarksanläggning är viktiga åtgärder för att nå upp till de antagna målen.

Gruppaktiviteter inom målområdena tre, fyra, sex, åtta och 11 prioriteras före enskild rådgivning med undantag för Greppa näringen och rådgivning som har koppling till projekt- och företagsstöd där utbildning är en nödvändighet för att beslutat stöd, investering,

projekt eller miljöåtgärder skall kunna genomföras. Stöd för kompetensutvecklingsprojekt inom axel ett utgår med 20-100 procent av kostnaden (Länsstyrelsen 2013: 63).

3.2 Lantbrukaren som biogasproducent i Nyköpings kommun?

Projektet ”Lantbrukaren som biogasproducent i Nyköpings kommun?” var intressant att göra en fördjupad studie runt dels eftersom den bakomliggande tanken var att skapa en samrötningsanläggning för att vidareförädla och uppgradera gödsel, dels för att det är ett projekt som handlar om att ett flertal olika företagare på landsbygden försöker att göra gemensam sak av en satsning. Det är intressant därför att det är något som anses ligga rätt i tiden där storleksrationalisering och samarbeten värderas högt. Genom ett gemensamt intresse kring hur rötningsprocessen går till och efter en utbildning för att höja kompetensen kring ämnet gick ett antal deltagare från kursen vidare för att planera en fullskalig anläggning.

LRF konsult hade tillsammans med LRFs kommungrupp i Nyköping som mål att erbjuda ett kompetensutvecklingsprojekt med syfte att ge lantbrukare i Nyköpings kommun en riktig bild av biogasens möjligheter. Målet var att ge lantbruksföretagarna ett bra beslutsunderlag att stå på för att exempelvis kunna samverka kring en produktionsanläggning för biogasproduktion som producerar rågas och/eller kraftvärme alternativt fordonsgas. (2009-6698¹)

Under 2010 kom ett utbildningsprojekt att genomföras i Nyköpings kommun. Skälet till detta utbildningsprojekt var att ett antal lantbrukare ville undersöka förutsättningarna till att bygga en

samrötningsanläggning för biogasproduktion i anslutning till Stigtomta samhälle i kommunen. (2009-6698¹)

Länsstyrelsen i Södermanlands län beviljade ansökan om projektstöd för kompetensutveckling med motiveringen att aktiviteten på sikt kan bidra till minskad klimatpåverkan liksom att den skulle kunna förbättra förutsättningarna för en positiv utveckling inom lantbruksföretagandet. (2009-6698³)

Länsstyrelsen beviljade projektet ”Lantbrukaren som biogasproducent i Nyköpings kommun?” stöd om 87,5% av projektets stödberättigade kostnader och maximalt 70 000 kr med hänvisning till förordningen 2007:481 om stöd för landsbygdsutvecklingsåtgärder och statens jordbruksverks föreskrifter om företagsstöd och projektstöd. Den totala kostnaden för projektet beräknades till 61 000 kronor varav 53 375 kronor skulle utgöras av projektstöd och 10 000 kronor genom avgiftsfinansiering från deltagarna. (2009-6698⁵).

Uppstarten på projektet skedde den 18/1 2010 hos en av lantbrukarna på dennes gård där ett 10-tal lantbrukare slöt upp. Utbildningen startade sedan den 4/2 2010 och pågick sedan till den 14/1 2011. Som kursmaterial har ”rapport 206, SGC, Gårdsbiogasproduktionen” använts. I samband med de olika utbildningsträffarna har representanter från AGA, Swedish Biogas International (SBI) och länsstyrelsen deltagit med information. (2009-6698²)

Utvärderingen av utbildningsprojektet som lämnats av LRF Konsult argumenterar för att lantbrukarna fått en god kunskap inom biogasproduktionens grunder. Lantbrukarna har utbildats i de delar

som biogasproduktion innefattar liksom hur du som producent når en marknad. Ett kretslopptänkande har varit vägledande för hela projektets genomförande. Det har handlat om att egen gödsel kan producera energi samtidigt som rötresterna ger ett bättre gödselmedel med minskad lukt. De teoretiska delarna varvades med studiebesök vilket ska ha resulterat i praktiska driftserfarenheter. Utvärderingen avslutas med att utbildningsprojektets deltagare har fått ett erbjudande om att gå in i ett verkligt biogasprojekt. (2009 6698 ⁴)

När jag intervjuade en av lantbrukarna berättar han att han som förtroendevald för LRF:s kommungrupp tog initiativ till att få den här utbildningen till stånd. Bakgrunden till initiativet var att många av lantbrukarna i omnejden ville få mer kunskap kring biogasproduktion. Innan det aktuella kompetensutvecklingsprojektet startade fanns det en utbildning som hette ”biogas på gårdsnivå” och som löpte i samarbete med Östergötlands och Södermanlands län. När perioden för det projektet löpte ut förnyades det inte i Södermanland men däremot i Östergötland. Detta trots att ett intresse fanns i länet för att lära sig mer om ämnesområdet. Anledningen till att projektet upphörde var att det inte beviljades något mer finansieringsstöd i Södermanlands län.

Lantbrukaren ordnade tillsammans med teknikrådgivare Christer Johansson från LRF konsult så att de sökte kompetensutvecklingspengar från länsstyrelsen i Södermanlands län. Lantbrukaren berättar att det var han som var drivande för att få projektet sjösatt men att det var Christer från LRF konsult som skrev projektansökan. Han berättar lite uppgivet att han tyckte att det var trögt att handläggningen av projektet var långsam och att det krävdes

att han och Christer åkte in till länsstyrelsen och diskuterade. Efter att de varit på mötet med länsstyrelsen blev finansieringen för projektet färdig.

Han berättar att innehållet till utbildningen i viss mån styrdes av de förstudier som genomfördes inom ramen för det tidigare projektet ”biogas på gårdsnivå”, han berättar:

Det gjordes en förstudie i biogas på gårdsnivå som pekade på att det var ganska dålig lönsamhet med att bygga på gårdsnivå så vi ville gå vidare och se om det gick att få till en större samrättningsanläggning. Det var det som utbildningen gick ut på (Lantbrukare 1).

4 Utfall, effekt- och resultatnivåer

Det insamlade materialet har bland annat kategoriserats och analyserats utifrån åtskillnaden mellan de fyra olika effekt- och resultatnivåerna. Utifrån det insamlade materialet kommer utfallet av projektet att belysas liksom de faktorer som deltagarna upplever att de påverkas av för att utfall och effekter skall kunna uppstå. Utfallet beskriver vad lantbrukarna praktiskt planerar att göra på grundval av förvärvade kunskaper från projektet medan effekterna syftar till att belysa de kunskaper som lantbrukarna inhämtat från utbildningen. Av fem intervjuade projektdeltagare kom tre stycken att gå vidare med att planera för en samrättningsanläggning och två gjorde det inte av olika anledningar, vilket beskrivs närmare under kapitel 4.6.

4.1 Utfall

Flera av de deltagande lantbrukarna i kompetensutvecklingsprojektet som kom att gå vidare för att bygga en samrötningsanläggning framhåller nyttan och vikten av att projektet var en förutsättning för att en anläggning skulle komma till stånd. Samtliga deltagare i projektet berättar att det är viktigt att träffas i den här typen av forum för att det skall kunna vara möjligt att ta stora gemensamma beslut. En deltagare beskriver:

Det finns ju en viss förkunskap hos de olika deltagarna men det är ju ändå ganska stora val att göra och det är ganska stora pengar på det hela som du ska satsa. Så det är ju en process. Men utbildningen var bra, den var helt nödvändig. Annars kan man ju inte ge sig på det [att bygga en samrötningsanläggning] (Lantbrukare 2).

Fem av de tolv deltagarna i kompetensutvecklingsprojektet kom efter att kursen avslutats att gå vidare med att planera för en gemensam rötningsanläggning för biogas.

Den projekterade anläggningen ligger i anslutning till E4:ans på- och avfart mot Stigtomta samhälle. I dagsläget är alla ritningar för anläggningen färdiga och kontrakt med avtal om gasleverans är tecknade med de större aktörerna på marknaden som AGA, EON och Stockholmsgas. Den totala anläggningskostnaden beräknas uppgå till omkring 60 miljoner kronor och generera ett till tre arbetstillfällen. Totalt beräknas anläggningen producera tre miljoner kubikmeter gas, vilket motsvarar samma volym bensin eller diesel. Det beräknas att en person kommer att driva anläggningen och vara ambulerande mellan flera olika biogasverk. Samtidigt kommer det att vara ett par personer stationerade på verket liksom att viss jourverksamhet beräknas

tillkomma. Vid behov kommer externa tjänster att köpas in för att lösa olika uppdrag.

Figur 1: På bilden syns den plats där den planerade anläggningen är tänkt att placeras. Röjning av skog och schaktning är genomförd. Foto: Rickard Gustafsson

Ägarkonstellationen bakom biogasverket och dess drift består av två olika bolag. Ett bolag där Swedish biogas international (SBI) är majoritetsägare med 51% av ägarkapitalet och där resterande del kan fyllas av lantbrukarna själva i den mån som de orkar med ekonomiskt. Det andra bolaget är ett gödselbolag som bildats med lantbrukarna som gick vidare med anläggningen och som förbundet sig att leverera gödsel till anläggningen under 15 år. Längden på de olika avtalen varierar mellan olika individuella uppgörelser men är som kortast tio år. Den springande punkten för anläggningens byggstart är för tillfället att anläggningen överklagats av närboende till den tänkta geografiska placeringen.

4.2 Nivå ett; deltagarnas attityder och värdering till utbildningen

Under intervjuerna med de olika informanterna är alla överrens om att de upplevt utbildningen som positiv. De beskriver att upplägget varit bra och att kursen genomfördes på ett pedagogiskt sätt. Inför kursen fick deltagarna under en upptaktsträff själva vara med och påverka innehållet och berätta vad de ville lära sig mer om. Lantbrukarnas motiv till att delta i kursen och deras omdöme kring den varierade givetvis mellan olika individer och i egenskap av vilken typ av näringsverksamhet som de representerar. För en del har deltagandet berott på ett intresse för ny teknik och andra har haft ekonomiska motiv liksom en vilja att försöka lösa potentiella miljöproblem. När jag ber lantbrukarna att berätta om orsaken till varför de valt att delta i projektet varierar svaren:

Ja det beror på hur man ser det, det finns ju de här stora eller små luktproblemen, fosfordirektivet, man skall väl då försöka följa den. Det ger ju mycket miljövinster för oss också då (Lantbrukare 2).

Ja det handlar ju om att spara pengar, för det dels... .. vi är ju ekologiska va så vi får ju inte sprida vad som helst på åkrarna. Och rötter du skiten så får du mycket lättlösligt kväve på samma giva skit. Det var huvudsaken till att vi gick med plus att det går att göra något med gasen (Lantbrukare 4).

Det är ju även intressant jag tycker liksom att det... .. det är framtiden, det är ju jättespännande (Lantbrukare 5).

Under utbildningen varvades teoretiska inslag med praktiska vilket uppskattats av deltagarna. Ett flertal studiebesök genomfördes på olika platser i landet för att ge en bild av olika anläggningar och de erfarenheter som inhämtats från de bygg- och driftsförfarandena som de genomgått.

De teoretiska delarna av kursen upplevdes av någon deltagare som mycket tekniska medan andra hade velat ha mer detaljerad teknisk information. Det intressanta i det här fallet är att den enda deltagande kvinnan i projektet upplevde en klar skillnad jämfört med männen där de till stor del var intresserade av detaljtekniska frågor medan hon ville ha ett bredare perspektiv med en helhetsbild av produktion och de utmaningar som följer. När de diskuterade helhetsperspektiv upplevde hon att de snabbt gick över till att diskutera detaljer. Deltagarna upplevde däremot att informationen som kom ut från utbildningen var tydligt presenterad även om det var mycket att sätta sig in i. Mycket av informationen handlade om beräkningar för hur avstånd och transporter påverkar en gemensam anläggning. Positivt i utbildningen enligt informanterna var att de under utbildningen introducerades till olika etablerade aktörer inom branschen som till exempel SBI och AGA.

*Sedan var ju Swedish Biogas också där och pratade lite men ...
... ja de var nog kanske mest där för att sälja in sig, det var
säkert någon mer innan där men det har jag glömt bort. Det var
väldigt mycket och noggrant under utbildningen men något av
det bättre var den här kontakten med Swedish Biogas (SBI)
(Lantbrukare 5).*

Några av informanterna lyfter fram att de gärna hade velat få svar på frågor av mer teknisk karaktär och information om olika produktionsscenarior. Samtidigt resonerar de kring att det inte är lätt att täcka in allt när kursen hölls eftersom biogas som ämne vid kursens genomförande var ett relativt nytt fenomen i landet. Kursen har på ett bra sätt täckt in stora delar av ämnena kring biogas samtidigt som den fördjupande informationen för vissa saknats. Den

ekologiska producenten berättar att de gärna hade samverkat kring samrötningsanläggningen men att det föll på att de skulle blanda in animaliska restprodukter, något som de på kursen hävdade inte skulle vara något problem:

Ja det var väl bra. Men de kunde ju inte svara så mycket på det vi hade frågor om och de sa ja men det ordnar sig. Det var guld och gröna skogar och i dag kan vi inte vara med i det projektet och det projektet, så det är ju lite tråkigt och vi stannade på det. (Lantbrukare 4).

Det positiva upplevelseresultatet hos deltagarna skulle kunna förklaras av att de haft möjlighet att påverka utformningen av utbildningen i ett inledningsskede. Jag anser att chanserna till att uppnå positiva effekter på nivå ett ökar tack vare att kompetensutvecklingsprojektet är efterfrågestyrt. Genom att i beslutsprocessen om kursens innehåll släppa in deltagarna har ett ”bottom up” scenario uppstått och en ökad acceptans och intresse för kursen infunnit sig.

4.3 Nivå två; förändringar av attityder och förvärvade kunskaper

Genom att ha deltagit i och genomfört utbildningen framhäver flera av lantbrukarna att deras intresse för att jobba med minskad miljöpåverkan bibehållits eller ökat i och med att arbetet kan resultera i förbättrad ekonomi för företaget. Efter utbildningen finns det en gemensam vision hos flera av lantbrukarna om att kunna göra sig oberoende av fossila bränslen och öka självförsörjningsgraden för sina verksamheter. Det handlar om att hitta nya vägar för att producera värme, elektricitet och drivmedel. Flera av lantbrukarna ser i dagsläget en möjlighet till att börja köra traktorer inomgårds på

biogas. En lantbrukare beskriver sin syn på biogasens potentiella användningsområden: ”*Tänk vilken lycka att kunna bli självförsörjande på det också! [bränsle]*” *Inte bara på el och värme!* (Lantbrukare 5). En annan av lantbrukarna beskriver att det vore en dröm att kunna driva gårdens hjullastare på energi producerad från den egna gården i form av biogas. Han resonerar vidare kring att det vore att göra både miljön och ekonomin en tjänst om det gick att värma husen med biogas från gödsel som nästan blivit ett kvittblivningsproblem och istället spara på skogen som istället skulle kunna säljas.

Genom kursen beskriver deltagarna att de fått god kännedom om villkoren kring att driva en samrötningsanläggning. De har blivit insatta i problematiken kring hur avstånd och transporter inverkar på möjligheten till att vara med kring ett sådant projekt liksom de ekonomiska förutsättningarna. Flera av lantbrukarna berättar hur de förvärvat kunskap om produktionen genom studiebesök och de olika problem som de stött på under den tid som deras anläggningar varit i drift. Bland annat har flera av lantbrukarna insett att en biogasanläggning skapar ett värde för produkter som hittills liknats vid avfall. Ett sådant exempel är drank från etanolproduktion som tidigare var ett billigt djurfoder men som nu fått ett mervärde genom att användas i rötningsprocessen och har på så sätt blivit dyrare att köpa in som foder. Detta är även något som energimyndigheten argumenterar för som en hämmande faktor för biogasproduktionens utveckling eftersom att produktionskostnaderna ökar med dyrare insatsmedel (Energimyndigheten 2013). En av deltagarna beskriver kunskap som förvärvades vid ett studiebesök söderut, där flera

anläggningar ligger nära varandra och konkurrensen om råvarorna har blivit hårdare:

Där nere där det är lite tajt mellan de här biogas fick vi lära oss att de fick slita lite i de här restprodukterna, för att få ett bättre gasutbyte.

R: Är det inte bra att de här kvittblivningsproblemen kommer till lite nytta?

Ja men då ser ju de här företagen att många är intresserade och ja... ...då går det ju kanske att ta lite betalt. Ofta blir ju inte det bra för det är ju svårt att få ekonomi i det här (Lantbrukare 5).

Att gödseln blir bättre och lättare att hantera efter att ha rötats och på vilket sätt som den förändrats framhåller alla informanterna som en av de viktigaste lärdomarna från kursen. Att kunna skapa ett mervärde ur ett till viss mån kvittblivningsproblem är intressant. Att det dessutom kan hjälpa till att nå miljökrav och slippa problem vid spridning tack vare att det luktar mindre framhåller de som något viktigt. Att vinna denna tekniska kunskap har varit av betydelse för informanternas positiva bild av projektet.

Deltagarna framhåller att utbildningens möten har varit en nödvändig plattform för intressanta diskussioner kring biogasens olika processer. Kursen har givit deltagarna en bra grund för att efter utbildningen avslutats kunna fatta beslut om att gå vidare med en gemensam anläggning. Eftersom att lantbrukarna själva var med och påverkade innehållet i kursen så täcktes mycket av det som de ville veta mer om in. En lantbrukare beskriver att han tycker att tillvägagångssättet för den här utbildningen har fungerat bra och givit förutsättningar för de som har ett riktigt intresse att komma samman:

Hade inte utbildningen varit så vet jag inte om det blivit något för man behöver ju samlas och ha nån som kan nått om det och som förklarar som Christer då. En studiecirkel är ju väldigt bra då för det får ju ihop folk och alla får vara med och sen brukar det glesa ut sig och de som verkligen är intresserade brukar ju vara med tills det är slut. Så jag tycker att det är ett bra sätt (Lantbrukare 3).

Förvärvade tekniska kunskaper om biogasproduktion i kombination med att projektet varit en viktig mötesplats för att planera för en gemensam anläggning är några av grundbultarna till det förändrade synsättet efter utbildningen.

4.4 Nivå tre; kunskap att utföra nya arbetsuppgifter

Effekter i form av att individen har blivit bättre på att utföra vissa arbetsuppgifter är inte helt okomplicerat att peka ut. Att få fram några sådana resultat skulle kräva att material samlades in under lång tid där det går att följa en individs arbete och försöka peka ut vilka framsteg som åstadkommit efter utbildningen i jämförelse med innan. Att anläggningen ännu inte är byggd försvårar även det för att peka på förbättringar i arbetsutförandet.

Det som varit intressant att notera i samtal med en del av lantbrukarna är att de genom den här samrötningsanläggningen kommer att behöva samarbeta betydligt mycket mer kring anläggningen och gödselbolaget. Genom kompetensutvecklingsprojektet har deltagarna kommit i kontakt med varandra och behövt samverka kring ett beslut om en rötningsanläggning. Att tillsammans med sina lantbrukskollegor arbeta fram ett gemensamt avtal bör ses i ljuset av att de blivit bättre på att utföra en viss form av arbetsuppgift eftersom att de innan utbildningen genomfördes hade lite kontakt med varandra.

Genom utbildningen har deltagarna tillägnat sig nödvändiga kunskaper kring biogasproduktion vilket förutom samrötningsanläggningen också bjudit in till att kunna bygga en egen gårdsbiogasanläggning. En av lantbrukarna beskriver hur de kalkylerat och räknat på hur de skulle kunna bygga en egen anläggning eftersom att de inte kunde vara med i den gemensamma.

Vi har ju en ganska skaplig produktion och vi räknade på att bygga en gasgenerator som kan alstra el på gårn. Och så mycket biogas som vi skulle kunna göra själva, alltså elen skulle ju vara betald på fem- sex år i stort sätt. Men det vore intressant att bygga en egen på gårdsnivå, det vore kul! (Lantbrukare 4).

Genom att omsätta de kunskaper som tillägnas genom utbildningen till kunskap om det läge som de nu befinner sig i skulle de kunna sägas resultera i att individen blivit bättre på att genomföra en viss typ av arbetsuppgift. Samma sak kan sägas om de informanter som gått vidare med gemensamhetsanläggningen där den kunskap som de förvärvade har legat till grund för det beslut som senare fattades för att gå vidare med den gemensamma anläggningen.

4.5 Nivå fyra; effekter på verksamhetsnivå

De positiva effekter som uppstått på verksamhetsnivå kommer att beskrivas utifrån ekonomiska, symboliska och organisatoriska effekter för att beskriva lantbrukarnas syn på de olika perspektiven.

4.5.1 Potentiella ekonomiska effekter

Den planerade anläggningen förväntas resultera i ett förbättrat gödselmedel för de lantbrukare som beslutat sig för att medverka i den gemensamma rötningsanläggningen. Det förbättrade gödselmedelet framhåller alla intervjuade lantbrukare som den enskilt viktigaste faktorn för att gå vidare med att bygga en gemensam anläggning. Att kvävet blir mer lättillgängligt genom rötningen gör att mindre konstgödsel behöver köpas in vilket förbättrar ekonomin. Att gödseln blir mer lätthanterlig vid spridning genom minskad lukt och ett bättre gödselsubstrat kan om anläggningen färdigställs påverka verksamheterna positivt genom mindre tidsåtgång och problem med närboende.

Figur 2: På bilden syns en så kallad brunn där gödseln förvaras. Dessa brunnar utgör en viktig del i att driva en biogasanläggning genom att ta emot och lämna gödsel. Gödseln som syns på bilden är grundstommen i biogasproduktionen. Foto: Rickard Gustafsson.

Genom att gödseln rötas i en biogasanläggning uppstår en möjlighet till att bryta ut den torra fraktionen av gödseln som senare går att sälja

och transportera längre sträckor eftersom att vatten är dyrt att förflytta.

Flera av lantbrukarna har i dagsläget börjat bygga och anpassa sina verksamheter utifrån den planerade anläggningen. En av lantbrukarna har till exempel redan byggt en gödselbassäng på 5000 kubikmeter för att kunna ta emot rötresten från anläggningen. En annan av lantbrukarna beskriver vidare att de är beredda att bygga en satellitbrunn för att kunna leverera till anläggningen och ta emot gödsel som de sedan kan återföra till de egna markerna¹.

Den biogas som uppstår genom processen är ingenting som lantbrukarna kommer att tjäna pengar på utan får istället ses som positiv om den går ihop sig. SBI kommer dessutom vara den aktör i anläggningen som tar hand om och uppgraderar gasen till försäljning på den kommersiella marknaden med inriktning till Stockholmsområdet.

*R: vad är det som gör biogasen så intressant för dig?
Ja som lantbrukare så är det ju gödseln, så den blir ju mera värd. Själva tillverkningen av biogasen får man ju vara glad om den bär ihop sig (Lantbrukare 1).*

4.5.2 Symboliska effekter

Att försöka söka och tolka andra effekter än de ekonomiska kan ge en ytterligare bild till vilka fördelar och orsaker som ligger bakom en företagares handlingar och val. Utifrån deltagarna i kompetensutvecklingsprojektet finns det symboliska effekter som

¹ En satellitbrunn tar emot gödsel eller substrat från olika verksamheter och ligger ofta geografiskt avskilt från den producerande verksamheten.

lantbrukarna förväntas nå genom att deltagit i och skaffat kunskap om biogasproduktion. Att som företagare framstå som miljövänlig och miljöprofilerad är något lantbrukarna framhåller som fördelaktigt och positivt.

Inåtgående symboliska effekter

Inåtgående symboliska effekter handlar om att det är roligt och positivt att satsa på något nytt och spännande inom företagets befintliga delar. Flera av lantbrukarna som deltog i projektet har beskrivit att det är spännande att ge sig på något nytt och som kan bidra till nya positiva delar inom företaget. Det bidrar som många påpekar till att ett kvittblivningsproblem som gödseln i många fall blir också kommer till nytta och får ett mervärde.

Utåtgående symboliska effekter

Flera av lantbrukarna framhåller att de tror att det ger fördelar att ha deltagit i den här typen av kompetenshöjande projekt liksom att ha gått vidare med att bygga en biogasanläggning. Fördelarna som de upplever är att de framstår som ansvarstagande mot miljön och som miljömedvetna företagare. Lantbrukarna upplever att det kan ge fördelar inför att söka andra stöd om de framstår som miljövänliga. En lantbrukare beskriver:

Vi räknade tillsammans på att bygga ett grishus med fastighetsverket här då och då... ...dom ville att om vi skulle bygga ett djurstall så ville de ha med en gårdsbiogas anläggning. Då var det liksom lättare för dom att få till ett beslut om man hade med den här miljögrejen. Det går ju liksom

hem hos myndigheter att man har med det här i planeringen (Lantbrukare 5).

Anledningen till detta tolkar jag som det av samhället ökade krav på minskad miljöpåverkan och där lantbruket i Sverige ofta pekas ut som en stor miljöbov, särskilt i anknytning till miljöproblemen med Östersjön. I tidningen Land Lantbruk stod det i år bland annat att styrande politiker i Östersjöområdet förväntas att fatta beslut om minskande mängder fosfor och kväve från jordbruket genom det nya fosfordirektivet (Nr 41 2013). Om detta skriver tidningen att det skulle få stora konsekvenser för jordbruket om beslutet blir bindande. Myndigheterna i landet framhåller ofta att det är viktigt att minska det ”ekologiska fotavtrycket” i miljön varför det skulle kunna framstå som fördelaktigt att vara miljövänlig som företagare. Flera av de andra intervjuade lantbrukarna stämmer in i att det ger fördelar att vara miljöprofilerad när de ska söka andra stöd inom exempelvis landsbygdsprogrammet. ”Jag hoppas och tror ju att det ser lite bättre ut utåt sett, lite mer kretslopp” (Lantbrukare 3).

Vidare beskriver en av lantbrukarna att det kan ge fördelar att verka för minskad miljöpåverkan. För att genomföra projekt som minskar miljöpåverkan måste det gå att få ekonomi i det berättar han även om han ganska ofta tummar på lönsamhetsaspekten för att tillmötesgå myndigheters krav och önskemål kring miljön. Han fortsätter: ”Man ska konkurrera på världsmarknaden men på svenska villkor, det har blivit lite tufft, det kan vara så” (Lantbrukare 2).

4.5.3 Organisatoriska effekter

Samtliga intervjuade lantbrukare framhåller att de deltagit i andra kompetensutvecklingsprojekt som Greppa Näringen och att delar av deras personal deltagit i insemineringskurser. Den här typen av kompetenshöjande åtgärder framhåller de som viktiga för att företaget ges möjlighet till att utvecklas och klara av fler arbetsuppgifter inom företagets egen kompetensstyrka. Att lantbrukarna har deltagit i olika typer av kompetensutvecklingsinsatser visar på att det finns ett intresse och vilja till att omsätta kunskaper till praktiska erfarenheter. Inte minst visar utfallet av det studerade projektet på det genom att de teoretiska kunskaperna omsatts till praktiska resultat.

Bland de intervjuade lantbrukarna märks ett större intresse hos de som är yngre till att medverka i studiecirkel och rådgivning av varierande slag. De yngre lantbrukarna framhåller att det är positivt att lära känna sina branschkollegor samtidigt som det kan resultera i erfarenhetsutbyten. En av lantbrukarna berättar att det känns tryggare att gå på möten nu när han känner andra lantbrukare lite bättre. Det visar på att det är viktigt att som lantbrukare etablera sig i ett sammanhang bland kollegor, särskilt som ny och yngre.

Anläggningen kommer som tidigare beskrivits att resultera i nya arbetstillfällen genom drift och underhåll liksom inköp av externa tjänster. Utbildningen har i dagsläget inte mynnat ut i några samarbeten utanför det bildade gödselbolaget. Anledningen till detta är att de intervjuade informanterna har stora företag med anställda och att de till exempel inte behöver samverka kring en plog. Däremot har utbildningen resulterat i en del erfarenhetsutbyten lantbrukarna emellan under möten och kurstillfällen. En av lantbrukarna berättar att det blivit spontana kontakter efter utbildningen och tycker att det

uppmuntrar till nya kontaktytor. Det leder till indirekta samarbeten. Genom det bildade gödselbolaget hoppas några av lantbrukarna att samarbetseffekter skall kunna uppstå kring exempelvis utrustning:

Det här biogasprojektet kan säkert genom gödselbolaget mynna ut i en del samarbeten, jag hoppas det. Att det går att samarbeta med gödselutrustning. Det gäller bara att komma överens, det är svårt bara man är fem (Lantbrukare 3).

4.6 Påverkande faktorer

Efter att utbildningen avslutats och den tillägnade kunskapen skall omsättas till praktiska resultat är det viktigt att förstå vilka faktorer som inverkar på beslut och händelser. Det inte självklart att bara för företagarna tillgodogjort sig kunskap inom ämnesområdet så är det bara att planera och bygga, utan att det finns såväl andra människor som byråkratiska regelverk att förhålla sig till för att ett projekt ska bli verklighet. Även om utbildningen i sig givit upphov till positiva upplevelser och effekter så är det av relevans att förstå vad som påverkar det senare utfallet att bygga en gemensam rötningsanläggning.

Bland de deltagare som i varierande omfattning deltog i kompetensutvecklingsprojektet var det ett antal som inte kom att gå vidare i den planerade samrötningsanläggningen. Orsakerna till varför dessa inte gick vidare är av varierande karaktär och beror på såväl krångliga regelverk som av förändrade förutsättningar för företagaren.

En av Lantbrukarna beskriver att hon hade tänkt sig att gå vidare med de andra lantbrukarna i samrötningsanläggningen men att förutsättningarna för företaget kom att förändras i slutet av utbildningen. Lantbrukaren deltog i utbildningen i egenskap av grisproducent, något hon inte är idag.

Hon hade tidigare ett arrende på en gård där hon bedrev grisproduktionen och där hon ständigt upplevde att det var problem med att förnya arrendet vart femte år. Eftersom att det var återkommande problem med att förnya arrendet valde hon istället att lägga ner verksamheten. I och med att hon lade ner verksamheten hade hon inte heller någon gödsel att leverera varpå hon gick ur projektet om en samrötningsanläggning. Hon funderar kring om inte avtalet som SBI satte upp angående gödselleveranser på 15 år gjort någon tveksam till att gå vidare med samrötningsanläggningen. Att som lantbrukare behöva förbinda sig att leverera och hämta gödsel under lång tid skapar osäkerhet eftersom det är svårt att sia om hur verksamheten ser ut under ett långt tidsspann.

Hon skulle gärna se någon form av mer säkert stöd som löper över en längre tid eftersom det skulle inverka positivt på byggandet. Jag anser att avsaknaden av långsiktiga politiska spelregler i viss mån hämmar utvecklingen och byggandet av biogasanläggningar i landet eftersom att det skapar en osäkerhet hos de aktörer som är beredda att satsa. Ett liknade resonemang för energimyndigheten i sin nyligen utkomna rapport om marknadsläget för biodrivmedel och där de anser att avsaknaden av ekonomiska styrmedel hämmar utvecklingen och byggandet av anläggningar (Energimyndigheten 2013).

Det har säkert bromsat utvecklingen av anläggningarna... ...att stödet inte blivit. Om ett stöd kommer till så kan vi tänka oss att bygga en brunn på någon av gårdarna (Lantbrukare 5).

Avståndet till den geografiskt planerade platsen för anläggningen är av betydelse för vilka som haft möjlighet att gå med i gemensamhetsanläggningen. Smärtgränsen för transporternas avstånd går kring två till två och en halv mil för att det ska vara lönsamt att transportera gödseln. För långa avstånd har resulterat i att några deltagare inte kunde vara med i den gemensamma anläggningen.

En annan av de intervjuade lantbrukarnas företag är inriktat på ekologisk mjölkproduktion vilket visade sig vara problematiskt när de skulle gå ihop med övriga konventionella producenter till samrötningsanläggningen². När det visade sig att det inte gick att förena en ekologisk gård med gödsel blandat med substrat från slaktavfall drog de sig ur samarbetsprojektet kring en gemensam anläggning. Han tycker att det är synd att de inte kunde vara med och samverka kring den här anläggningen och uttrycker att det är trams med regelverket och ser inte varför det skulle vara ett problem att förena dessa insatsmedel. Lantbrukarna som gick vidare med anläggningen frågade SBI om det inte enbart gick att köra på gödsel i anläggningen för att ekologiska producenter skulle kunna vara med men då skulle anläggningen inte bli lönsam. Det krävs att det blandas in andra substrat för att gasutbytet skall bli tillräckligt stort.

² Anledningen till att problem uppstod i detta fall är ett omfattande och krångligt regelverk inom EU. EU:s regelverk beskriver att det inte är tillåtet att blanda in animaliska biprodukter i anläggningen om den ekologiska gården skall kunna återta gödsel. Skälet till att tillsätta animaliska biprodukter som till exempel slaktavfall är för att få ett bättre och effektivare gasutbyte i biogasanläggningen.

I detta fall är det inte KRAV-reglerna som direkt bromsar ett deltagande i anläggningen utan ett EU-direktiv som inte tillåter att det finns animaliska biprodukter med i processen. Å andra sidan tycker en annan av lantbrukarna att det är konstigt att det är tillåtet att använda animaliska biprodukter som gödselmedel i ekologisk produktion och förklarar:

Det är helt sjukt det där! Samtidigt kan du använda benmjöl och köttmjöl att gödsla med i en KRAV produktion, det är godkänt men ska du göra biogas av gödseln då får du inte använda det (Lantbrukare 1).

Centralt för flera av de intervjuade informanterna är att de upplever gödseln och dess förhållande till omkringboende som ett problem. Något som bland annat varit ett bidragande incitament till att röta gödseln då det förväntas ge upphov till mindre lukt. Flera av lantbrukarna beskriver med irritation hur fritidsboende och andra närboende har en mycket liten acceptans för deras verksamheter och det sätt som de bedrivs på. Vid myllning av gödseln brukar det inkomma många klagomål och två lantbrukarna beskriver sin känsla och syn på fenomenet:

Jag tycker att det är konstigt att samhället kan engagera sig väldigt djupt i att jag kör ut min gödseltunna sent en fredag. Oj oj då kommer det ut inspektörer och då blir det bekymmersamt.

R: Är det mycket anonyma anmälningar?

Nej det skulle jag inte vilja säga men man har ju många ögon på sig och förståelsen för att det luktar gödsel på landet, den har ju väldigt starkt förändrats på tio år.

R: Det handlar om ett sådant kort tidsspann i alla fall? Ja det tycker jag. Dels har strukturen på folk som bor på landet blivit ytterst varierad, jag ska inte ta Stockholmare just men det finns andra som inte har någon direkt anknytning till

jordbruket. Dom förstår inte, det är bara oacceptabelt säger dom (Lantbrukare 2)

Grannarna klagar, det spelar ingen roll om du myllar eller hur fan du gör, för det luktar ju i alla fall. Och det förstår de ju inte som inte håller på med lantbruk. Jag menar det är helt sinnessjukt att en sommarstugeägare som är på landet fyra veckor om året, han kan stoppa våran produktion. Det är helt sinnessjukt! Hur de kan få rätt på det, det förstår jag inte. Kommer jag in till stan så stannar de ju inte biltrafiken för att jag inte tycker om avgaser. Men kommer han hit ut så ska vi sluta sprida skit för han är där fyra veckor om året och då måste han ha lugn och ro. Jag menar vadå! Vi driver våran verksamhet här, ja det är helt sinnessjukt! Visst kan det lukta illa ibland men så är det att bo på landet (Lantbrukare 4).

Lantbrukarna har svårt att förstå att en enskild individ ges stor möjlighet till att påverka och gör inskränkningar i deras verksamheter och dagliga drift. Flera av lantbrukarna resonerar kring i fall att folk som klagar förstår vilka enorma effekter det får för deras företag. De upplever det som kontraproduktivt att å ena sidan måste de finnas till och få stöd från samhället för att bedriva sin produktion och å andra sidan blir den väldigt lätt försvårad genom enskilda klagomål som kan vara avgörande för dess existens.

Detta visar i viss mån på de begränsningar som finns i hur långt det går att nå med utbildningsinsatser. Genom utbildningen har deltagarna erhållit en positiv bild av till exempel biogasens möjligheter och känt en viss optimism kring tekniken samtidigt som det finns en rad andra faktorer som inverkar på beslutprocesserna kring att bygga en anläggning.

Den minskade förståelsen hos allmänheten för lantbrukets processer och tillvägagångssätt i kombination med att företagen behöver växa

skapar problem. Problemen uppstår i många fall i kombination med den ökade gödselhanteringen och den lukt som följer av det liksom de krav som finns ur miljösynpunkt. Storleksrationaliseringen inom lantbruket kommer med största sannolikhet inte att stagnera inom de kommande åren eftersom att den i första hand drivs av pressade ekonomiska villkor där mjölkproducenter är en utsatt grupp.

Vi är ju så kallade bulkproducenter och det blir väl som så att vi kommer att öka antalet [kor] även om det inte är något självändamål så behövs det för lönsamheten (Lantbrukare 3)

Därför kan en rötningsanläggning bli en förutsättning för att företagarna skall kunna växa och expandera samtidigt som de måste hantera en större mängd gödsel. Dessa fenomen skulle kunna tolkas i ljuset av så kallade ”push och pull” effekter. Genom anläggningen kan företagarna växa och när de växer måste de hantera utmaningen med en ökad mängd gödsel. Den ökade mängden gödsel anses kunna klaras av tack vare rötningsanläggningen.

4.6.1 Överklagandeprocessen

Lantbrukarnas planerade anläggning kom att överklagas vilket är ett exempel på att det förutom nödvändig kunskap till ett ämne även finns en rad olika omvärldsfaktorer som lantbrukarna direkt inte kan råda över och som påverkar ett eventuellt positivt resultat och utfall av ett kompetensutvecklingsprojekt.

Det är SBI som står på ansökningsförfarandet medan delägarna, lantbrukarna, står i bakgrunden. SBI är ett bolag finansierat med riskkapital vilket innebär att de vill vara där pengarna växer berättar en av lantbrukarna. Därför upplever en av lantbrukarna att det är

problematiskt och säger: ”Så det känns ju lite trist att det ska vara det här läget” (lantbrukare 2). Överklagandena har bidragit till att projektet vid intervjuernas genomförande försenats i lite drygt två år. En av lantbrukarna beskriver känslan av att vänta:

Säger inte miljödomstolen bara stopp så kommer det att byggas, frågan är bara när. Jag tror nog att alla deltagarna är väldigt frustrerade över att låna ut pengar gratis och så vidare (Lantbrukare 2).

Flera av lantbrukarna som gått vidare med anläggningen berättar att de tror att överklagandet härrör ur en rädsla för att anläggningen ska lukta illa liksom en ökad mängd transporter. Faktorer som skulle kunna inverka negativt på deras fastighetsvärden. Ett samrådsmöte genomfördes med berörda fastighetsägare och ett informationsblad delades ut under planerandet. En av informanterna berättar om samrådsmötet: ”På mötet var det visst aggressivt motstånd även efter viss förklaring” (Lantbrukare 2). Han resonerar kring varför det är upprörd stämning och fortsätter:

Det blir liksom lite hysteriskt när det kallas fabrik, hade man kallat det för gårdsanläggning, då blir det inte riktigt inom samma regelverk va. Det klingar lite annorlunda i folks öron (Lantbrukare 2).

Lantbrukaren är helt övertygad om att de kommer få bygga även om anläggningen överklagas ytterligare en instans till mark- och miljööverdomstolen. Att anläggningen överklagas till mark- och miljööverdomstolen innebär troligen att byggstarten förlängs med ytterligare ett år. Han argumenterar för att om inte den anläggningen byggs med de gynnsamma förhållanden som råder rent logistiskt och

det faktum att det är fyra personer som överklagat så kommer det inte att fungera att bygga biogas i Sverige.

Samtliga deltagare som gick vidare ser trots överklaganden och sinande energi med tillförsikt på framtiden. De är övertygade om att de för eller senare kommer att få byggnadstillstånd. De berättar att de väntar spánt på utslaget från Nacka tingsrätt.

5 Behov inför kommande programperiod

Under intervjuerna med flera av lantbrukarna berättar de att lantbruket är väldigt arbetskrävande och att ekonomin många gånger kan vara pressad. Att företagen behöver storleksrationaliseras för att få ekonomin att gå ihop kräver ofta att lantbrukaren behöver ta ett ansvar som företagsledare över den personalstyrka som växer fram med företagets ökande storlek. Detta ger behov av framtida ytterliggare kompetensutveckling som jag avser att diskutera i detta stycke.

Att vara företagsledare och samtidigt lantbrukare tycker flera av lantbrukarna är komplicerat och lyfter fram att det skulle vara bra att få ledarskapsutbildning. Det är ju även intriger på ett litet företag beskriver en lantbrukare och han anser att det gäller att hålla sig lugn och försöka läsa av folk, men att det inte är så lätt. Lantbrukarna resonerar kring att det skulle vara bra att få lära sig hur andra lantbrukare gör och att det kunde vara bra att lära sig vilka krav man kan ställa och inte ställa till de anställda.

I och med att företagen växer med personal som följd och att det blir mer att hålla koll på så framhåller informanterna att det skulle vara

värdefullt att kunna lära sig mer om hur man som företagare hanterar stress. Att lära sig mer om stresshantering skulle innebära att de högt ställda kraven på lantbrukarna skulle kunna hanteras bättre. En lantbrukare beskriver hur han upplever sin situation:

Det har blivit en enorm förändring i jordbruket de senaste tio åren i att man ska ha mer areal och mycket mer kor och allt ska göras under samma tid. Och ekonomin är frestad och mer läggs ut på bönderna liksom med att prispförhandla och så där. Så det är pressat alltså!(Lantbrukare 3).

Flera av lantbrukarna argumenterar för att villkoren för svenska lantbrukare har förändrats radikalt de senaste tio åren. Verksamheter som tidigare var skyddade har nu blivit exponerade för globaliseringen och världshandeln. Den snabba förändringen argumenterar flera av lantbrukarna kommer som ett resultat av EU-inträdet 1994 och att de inte riktigt kunde förstå vilka stora förändringar som skulle komma ut av det. De framhåller att EU givetvis inneburit mycket positivt med olika stöd men att det blivit tuffare att konkurrera när du ställs mot hela EU och en världsmarknad. Exponeringen mot den globala marknadens villkor har blivit ett stressmoment där du som lantbrukare ständigt måste vara uppdaterad och informerad om vad som sker.

Det är ett uppvaknande med en världsmarknad som påverkar och en europeisk marknad, det är ett uppvaknande. Man trodde ju liksom inte att man dagligen eller flera gånger i veckan skulle behöva kolla en massa olika börser och råvarumarknader. Att solen skiner idag det tittar man och så mmm aha, det blir som en bisak (Lantbrukare 2).

Den ständiga påminnelsen och kraven om konstant närvaro för att kunna nyttja den senaste informationen har inneburit att det är svårare att koppla av och få nödvändig återhämtning som företagare.

Flera lantbrukare tycker att det vore nödvändigt att myndigheterna satsar på kompetensutveckling av den egna personalen för att de ska få en bättre förståelse för de villkor som lantbrukarna har att förhålla sig till. De argumenterar för att kunskapsnivån hos handläggare ibland är för låg och att de ställer onödiga frågor och krav som saknar relevans. En förhöjd och jämnare kompetens hos handläggarna skulle skapa rättssäkrare och jämnare beslut där du som företagare vet vad du har att förvänta dig. Här skulle det säkert lämpa sig med någon form av dialogkompetensutveckling mellan myndigheter och företagare för att nå ett ökat samförstånd mellan de olika aktörerna.

6 Slutreflektion

Avsaknaden av fallstudier och mer djupgående utvärderingar gällande kompetensutvecklingsinsatser under programperioden 2007-2013 gör att det saknas en överblick över de potentiella effekter som de resulterat i. I halvtidsutvärderingen av landsbygdsprogrammet 2007-2013 (SLU 2010) finns det ett begränsat underlag gällande de kompetensutvecklingsprojekt som genomförts liksom den översiktliga utvärdering som Jordbruksverket genomförde 2010 (Jordbruksverket 2010) varför denna undersökning kan ge ett perspektiv på de effekter som kan uppstå genom en satsning på kompetenshöjande åtgärder inom ett kompetensutvecklingsprojekt.

Kompetensutvecklingsprojektet ”Lantbrukaren som biogasproducent i Nyköpings kommun?” är det projekt som jag i detalj valde att studera för att söka svar på frågeställningen. Materialet till studien samlades in med hjälp av den halvstrukturerade livsvärldsintervjun.

Syftet med detta examensarbete har varit att försöka ge en bild av vad ett kompetensutvecklingsprojekt inom ramen för landsbygdsprogrammet 2007-2013 har resulterat i för utfall och effekter. Genom arbetet har jag tydliggjort vilka effekter som projektet resulterat i på individ- och verksamhetsnivå liksom vilka pådrivande omvärldsfaktorer som kan vara avgörande för att ett projekt skall resultera i ett konkret utfall. Med utgångspunkt i ovanstående resonemang formulerades uppsatsens frågeställning:

- Vad har kompetensutvecklingsprojektet ”Lantbrukaren som biogasproducent i Nyköpings kommun?” resulterat i för utfall?

- Vilka effekter har uppstått på individ- och verksamhetsnivå som ett resultat av deltagandet i kompetensutvecklingsprojektet?

- Vilka faktorer upplever deltagarna att de har att förhålla sig till för att deltagandet skall kunna resultera i utfall och effekter?

- Vilka är de kommande behoven inom kompetensutveckling inför nästa programperiod?

Kompetensutvecklingsprojektet ”Lantbrukaren som biogasproducent i Nyköpings kommun?” erhöll en relativt blygsam summa ur landsbygdsprogrammet, cirka 53 000 kronor. Denna summa möjliggjorde att ett antal lantbrukare i Nyköpings kommun fick möjlighet att komma samman och lära sig om ett ämne som de hade gemensamt intresse av. Efter att utbildningen avslutats har fem deltagare planerat för att bygga en storskalig anläggning gemensamt till en kostnad av cirka 60 miljoner kronor och som förväntas ge upphov till några arbetstillfällen. Pengarna från landsbygdsprogrammet var en förutsättning för att en mötesplattform för deltagarna skulle skapas, vilken sedan utgjorde grunden till att projektet uppvisat positiva effekter och utfall. Deltagarna i projektet hade troligen inte kunnat komma samman under de premisser som skedde för projektet om det inte haft en finansierad projektledare och stor acceptans från gräsrotsnivå.

Utöver den faktiska anläggningen har deltagarna dessutom erhållit positiva effekter på såväl individ- som verksamhetsnivå vilket bör ses som lyckat. Bland dagens lantbrukare kan det märkas en tendens till

att en distinktion mellan individ- och verksamhetsnivå håller på att uppstå. Distinktionen handlar om att lantbruksföretagen har växt som ett resultat av storleksrationaliseringar och där lantbrukaren inte längre är sin ”egen chef” utan företagsledare (Nordström Källström 2008). Detta gör att lantbrukarna inte själva tillgodogör sig effekter på alla nivåer utan att det kan vara anställda på individnivå och lantbrukaren, företagsledaren, på verksamhetsnivå som ger upphov till gynnsamma effekter.

Flera av deltagarna framhåller att kompetensutbildningen var en förutsättning för att gå vidare med en fullskalig anläggning. Utbildningen var inte bara viktig för att den gav ett bra beslutsunderlag kring biogasproduktionens förutsättningar utan för att den fungerade som ett forum för att träffas och komma samman kring idén om en gemensam anläggning.

6.1 Effekter på individnivå

Kompetensutvecklingsprojektet ”Lantbrukaren som biogasproducent i Nyköpings kommun?” kom till genom ett lokalt engagemang från en företroendevald från LRF:s kommungrupp genom att han bedömde att behovet och intresset för kompetens inom biogasområdet var stort bland ortens lantbrukare.

Att projektet hade stark lokal förankring genom LRF:s kommungrupp och var efterfrågad hos målgruppen har varit en bidragande orsak till positiva effekter uppstått på individnivå. Det har handlat om att motivationen till att lära sig nytt har förstärks liksom en förändrad attityd till ny teknik. Uppstarten av kompetensutvecklingsprojektet gav dessutom deltagarna möjlighet till att själva påverka innehållet

som kursen skulle inbegripa under genomförandet. Att deltagarna gavs möjlighet att själva påverka innehållet till kompetensutvecklingsutbildningen har säkerligen var en bidragande faktor till att de skattat utbildningen högt.

Genom utbildningen har deltagarna tillägnat sig ny kunskap kring ämnesområdet biogasproduktion. Kompetensutvecklingsprojektet har inte bara resulterat i nya kunskaper utan har även resulterat i ökad motivation kring att satsa på och gå vidare med kunskapen till en fullskalig produktionsanläggning.

För länsstyrelsen som beslutar om hur medel skall fördelas är det positivt om idéerna till en utbildning har ett underifrån perspektiv och efterfrågas. Fördelarna med ett efterfrågestyrt prioriteringssystem för kompetensutvecklingsinsatser är att projekten förhoppningsvis fyller en viktig funktion genom att behövas för att företagen skall utvecklas. Risken finns annars att man för att hitta avsättning för medlen i budget söker projekt som det inte finns något egentligt behov av. Detta är en risk som finns då länsstyrelsen tilldelas en summa pengar som myndigheten förväntas använda och som annars går förlorade då de skall återbetalas³. Länsstyrelsen vill förmodligen använda upp sina medel för att vinna legitimitet genom att presentera genomförda och avslutade projekt. Det omvärldstryck som påverkar länsstyrelsen kommer inte bara ifrån i första hand Jordbruksverket och EU som fördelar och kontrollerar medlen utan även från övriga samhället. Det finns en underliggande förståelse hos länsstyrelsen att det behöver finnas resultat och framgångsfaktorer att visa upp för att

³ Att pengarna går förlorade innebär att Länsstyrelsen i Södermanlands län inte längre förfogar över dem utan att de går tillbaka till den gemensamma nationella potten och sedan omfördelas ut till Sveriges länsstyrelser efter behov.

skattebetalare och beslutsfattare skall vara fortsatt villiga att satsa offentliga medel på åtgärder inom näringen.

6.2 Effekter på verksamhetsnivå

Effekter på verksamhetsnivå har i arbetet belysts utifrån tre olika perspektiv: ekonomiska, symboliska och organisatoriska effekter. De ekonomiska effekterna har för vissa av deltagarna varit ett av de främsta motiven till att delta i utbildningen eftersom att det går att vidareförädla gödseln och på så sätt höja dess värde. Genom att röta gödseln blir kvävet mer lättillgängligt vilket således resulterar i att mindre konstgödsel behöver köpas in för att behålla höga skördar. Att gödseln rötas innebär klimatvinster och mindre lukt vilket lantbrukarna anser är positivt för deras verksamheter.

Flera av lantbrukarna upplever att det ger positiva fördelar gentemot myndigheter att medverka i anläggningen och framstå som miljövänliga. De tror att det underlättar vissa beslut om de pekar på att de tar ett ökat ansvar för miljön och har med ett kretsloppstänkande i beaktande.

Genom att deltagit i utbildningen och andra kompetenshöjande utbildningar tidigare visar lantbrukarna på att det är viktigt att ge utrymme för att utvecklas och tillägna sig ny kunskap inom företaget. Att gå vidareutbildningar inom olika ämnen stärker företagen och gör de mer rustade för olika förändringar. Genom att höja kompetensen inom företagen anser jag att de i viss mån kan bli mindre beroende av andra yttre faktorer om fler arbetsuppgifter kan utföras av den egna personalen.

Genom intervjuerna med lantbrukarna och den information som jag erhållit har det gått att säga något om vilka framtida behov som finns inom kompetensutveckling inför kommande programperiod. Flera av lantbrukarna resonerar kring hur en förändrad omvärld ställer allt högre krav på verksamheterna. För att klara ekonomin måste företagen storleksrationalisera vilket medför en ökad personalstyrka och som därigenom sätter lantbrukaren i en ny situation. Att vara ledare för ett lantbruksföretag ter sig för flera av informanterna som något ovant varför de ser ett behov av ledarskapsutbildning för att bli bättre i sitt agerande. Det ökande ansvaret för lantbrukaren liksom ökade krav från myndigheter och finansiärer har blivit ett stressmoment som blir allt mer påfallande. Därför anser de att det hade varit positivt att bli bättre på att hantera stress. Att bli bättre på stresshantering tror de kan bidra till att företag och ledarskap kan bedrivas på ett sunt tillvägagångssätt.

Avslutningsvis finns det nog en stark grund i globaliseringsrådets resonemang kring att kunskap är den för vår tid viktigaste produktionsfaktorn. Kompetensutveckling ska ses som en investering i det mänskliga kapitalet så tillvida att den bidrar till en individs livslånga lärande. Att kontinuerligt ges möjlighet till utveckling och utbildning är viktigt för att en individ skall kunna ges möjligheter att se fenomen genom nya tillvägagångssätt och infallsvinklar.

Genom gemensam utbildning riktat mot en målgrupp som i det här fallet utgjordes av lantbrukare gav det dem möjlighet till att placera sig själva i ett sammanhang. Utbildningen kan sägas generera sociala relationer mellan lantbrukarna utöver den kunskap som de

individuellt erhåller från utbildningen. Genom att komma samman kring ett ämne ges de gemensamma visioner och bilder att samlas kring och som sedan kan resultera i något positivt.

Detta visar på att relativt små satsningar kan ge upphov till stora resultat om förutsättningarna för projektet varit gynnsamma. Gynnsamma förutsättningar för ett projekt uppstår då det är väl förankrat bland deltagarna, det finns samarbetspartners, och lämpliga geografiska platser att placera anläggningen vid. Projektet hade en stor lokal förankring hos deltagarna vilket jag tror varit en avgörande faktor för utfallet, vilket visar på vikten av ett efterfrågestyrt prioriteringssystem för att pengarna skall satsas där de gör nytta.

Genom examensarbetet har jag exemplifierat och visat på hur ett analytiskt ramverk och modell kan användas för att diskutera och undersöka effekter av kompetensutveckling inom landsbygdsprogrammet.

Källor och litteratur

Litteratur

Byström Erica 2010: Effekter av kompetensutveckling. I: Kock Henrik (red.): *Arbetsplatslärande*. Lund: Studentlitteratur AB

Ellström Per-Erik 2010: Forskning om kompetensutveckling i företag. I: Kock Henrik (red.): *Arbetsplatslärande*. Lund: Studentlitteratur AB

Fägerborg Eva 2011: Intervjuer. I: Kajser Lars och Öhlander Magnus (red.): *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur AB

Kvale Steinar och Brinkmann Svend 2009: *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB.

Nordström Källström Helena 2008: *Mellan trivsel och ensamhet: Om sociala villkor i lantbruket*. Doktorsavhandling. Institutionen för stad och land, SLU.

Pripp Oscar 2011: Reflektion och etik. I: Kajser Lars och Öhlander Magnus (red.): *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur AB

Teorell Jan och Svensson Torsten 2007: *Att fråga och att svara*. Malmö: Författarna och Liber AB.

Källor

Energimyndigheten 2013

Analys av marknaderna för biodrivmedel. Tema: fordonsmarknaden
<http://www.energimyndigheten.se/Global/Press/Pressmeddelanden/Analys%20av%20marknaderna%20f%C3%B6r%20biodrivmedel%2020131115.pdf>

Globaliseringsrådet 2009

Slutrapport

<http://www.government.se/content/1/c6/12/68/57/e04110d0.pdf>

Jordbruksverket 2010

Kompetensutveckling inom landsbygdsprogrammet- rapport från en statistisk undersökning genomförd våren 2010

http://www2.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_rapporter/ra10_30.pdf

Landsbygdsdepartementet 2012
Landsbygdsprogram för Sverige 2007-2013

Land Lantbruk Nr 41 2013
Olika uppfattningar om Östersjöns framtid

Länsstyrelsen 2013
Genomförandestrategi för landsbygdsprogrammet i Södermanlands län 2007-2013

SLU 2010
Redovisning av uppdrag om halvtidsutvärdering av landsbygdsprogram för Sverige 2007-2013.
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/15/57/99/64e78340.pdf>

2009 6698¹
LRF 2009 Projektbeskrivning

2009-6698²
LRF 2011, Rapport utbildningsprojekt, Lantbrukaren som biogasproducent i Nyköpings kommun?

2009-6698³
Länsstyrelsen beslut 2009.

2009-6698⁴
LRF, Utvärdering av utbildningsprojekt.

2009-6698⁵
Länsstyrelsen 2011, Ansökan om projektstöd inom kompetensutveckling

Internet

Regeringen 2013
Landsbygdsprogram för Sverige 2007-2013
<http://www.regeringen.se/sb/d/6410/a/58122>